

Bağımsız Seçim İzleme Platformu
Bağımsız Seçim Gözlemciliği Rehberi

"Bu rehber ESHİD ve İHD tarafından hazırlanmıştır"

Eşit Haklar İçin İzleme Derneği
Kamerhatun Mah. Hamalbaşı Sokak
No:22/9 Beyoğlu İstanbul
Tlf: 0212 293 63 77
www.esithaklar.org
email: esithaklar@gmail.com

Yayına hazırlayan: Dr. D. Çiğdem Sever
Tasarım: Mehmet Ali Çelik
Basım: İstanbul, 2015

ISBN 978-605-87314-6-2

İÇİNDEKİLER

Bağımsız Seçim Gözlemi Nedir?	5
Bağımsız Seçim Gözlemi İlkeleri	5
Demokratik Seçimler için Standartlar	6
Uluslararası Standartlar	6
Ulusal Standartlar	7
Demokratik Seçimler İçin İyi Uygulamalar	8
Seçim Gözlemi Kapsamında Temel Konular ve Faaliyetler	8
A. Seçim Öncesi Gözlem	
1. Seçmen Kaydı (Seçmen Kütükleri)	8
2. Seçmen Eğitimi	9
3. Seçimlerde Aday Olma	9
4. Seçim Kampanyaları	10
5. Medyanın Seçimlerdeki Rolü	11
6. Mevzuat ve Seçim İdarelerinin Düzenlemeleri ile Uygulamaya Yönelik Değerlendirme	11
B. İnsan Hakları ve Dezavantajlı Grupların Seçme ve Seçilme Hakkı	
1. Kadınların veya Farklı Cinsel Yönelim ya da Cinsel Kimliğe Sahip Kişilerin Seçimlere Katılımı	12
2. Engelli Bireylerin Katılımı	13
3. Azınlıkların Katılımı	14
C. Seçim Günü Gözlemi	
1. Tanımlar ve Diğer Önemli Konular	15
2. Seçim Günü Yasakları ve Kurallar	15
3. Seçim Günü İzleme Formlarının Doldurulması	16
4. Oy Verme ve Sayım İşlemleri İçin 298 Sayılı Kanunun İlgili Maddeleri	18
EK-1: Bağımsız Seçim Gözlemcileri İçin Temel Davranış Kuralları	19
EK-2: Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun	23
EK 3: İzleme ve Başvuru Formları Örnekleri	52

Bağımsız Seçim Gözlemi Nedir?

Seçim gözlemi, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarının geliştirilmesi ve demokratik seçimlerin geliştirilmesine katkı sunmak amacıyla seçimlerin demokratik bir ortamda gerçekleşmesi, tüm yurttaşların seçme ve seçilme hakkından eşit fırsatlarla yararlanabilmesi için yürütülen ve bütün seçim dönemini kapsayan bağımsız gözlemeleme ve raporlama sürecini ifade eder. Seçim gözleminin bağımsız olması herhangi bir siyasi parti veya grupta sembolik ya da işlevsel herhangi bir bağlantıya sahip olmamayı ve gözlem sırasında tamamen nesnel ve tarafsız olmayı gerektirir. Seçim gözlemi, seçim sonuçlarına ilişkin bir analizi değil, yurttaşların seçme ve seçilme hakkını kullanmaları ile ilgilidir.

Seçim gözlemi, seçim öncesi, seçim günü ve seçim sonrasına ilişkin;

- bilgi toplama,
- veri analizi,
- sonuç çıkarma ve raporlama ile
- tavsiye geliştirmeyi içerir.

Türkiye mevzuatında bağımsız seçim gözlemi faaliyetini yasaklayan herhangi bir yasa yoktur. 1982 Anayasası'nın seçme ve seçilme hakkına ilişkin 67. Maddesinin II. fıkrasında açık sayım ve döküm esası getirildiği gibi, seçim mevzuatında getirilen sınırlamalara uymak koşuluyla oy verme işlemi sırasında da gözlem yapılması mümkündür.

Seçim sürecine ilişkin gözlem sadece seçim gününü değil;

- Seçimlere ait yasal çerçeve ve seçim idaresi,
- Seçmen kaydı,
- Parti ve adayların kayıt işlemleri,
- Seçim kampanyaları,
- Seçim sürecinde medyanın tutumu,
- Oy verme, sayım ve listeleme ile ilgili şikâyet ve itirazlar,
- Seçime erişim ve katılım,
- Dezavantajlı grupların seçme ve seçilme hakkını kullanımı,
- Seçim günü usul kurallarına uygunluk ve seçimlerin barış içinde yürütülmesi,
- Sivil toplumun rolü,
- Sonuçların açıklanması ve seçim sonrası ortamı kapsar.

Bağımsız Seçim Gözlemi İlkeleri

Eşit Haklar İçin İzleme Derneği Yerel Seçim Gözlemcileri Küresel Ağı'nın (Global Network of Domestic Election Monitors-GNDEM) Türkiye'deki tek üyesidir¹ ve bağımsız gözlem sırasında GNDEM'in kabul ettiği bağımsız gözlem davranış kurallarına uymayı taahhüt eder (*bakınız*, EK-1). Bu doğrultuda Platform adına gözlem yapan bağımsız gözlemciler aşağıdaki ilkelere uygun hareket ederler:

- Gözlemciler ilgili yasalara saygı gösterirler.
- Gözlemciler, birlikte görev yaptıkları ekip tarafından alınan kararlara uygun hareket ederler.
- Gözlemciler varsa başka seçim gözlem grupları ile işbirliği yapmalıdır.

1 http://www.gndem.org/members?tid=247&date_filter%5Bvalue%5D%5Byear%5D=

- Gözlemciler yanlarında kimliklerini taşıy ve istenilmesi halinde ilgili yetkililere kendilerini tanıtır.
- Gözlemciler görevlerini yaparken kesinlikle tarafsızlıklarını koruyacak ve hiç bir zaman, partiler, adaylar veya seçim sürecindeki ihtilafli konularda tercih belirtmeyeceklerdir.
- Gözlemciler, *herhangi bir parti sembolü, rengi veya afişi taşımaz veya giymezler.*
- Gözlemciler görevlerini yaparken seçim süreci, oy kullanma işlemleri veya oy sayımı ile ilgili müdahale veya aksamaya yol açmazlar.
- Gözlemciler, aksaklıklar konusunda seçim görevlilerinin dikkatini çekebilirler ama seçim görevlilerine talimat vermezler.
- Gözlemciler, vardıkları tüm sonuçları belgeli, gerçek ve doğrulanabilir kanıtlara dayandırır ve ziyaret ettikleri oy verme yerlerinin veya ilgili diğer yerlerin kayıtlarını tutarlar.
- Gözlemciler, gözlemleri hakkında medyaya kişisel yorumlar yapmaktan sakınırlar ama gözlemciler olarak faaliyetlerinin niteliği hakkında genel bilgi vermelidirler.
- Gözlemciler seçim sonrası bilgi vermeye katılırlar ve gözlemlenen seçimler hakkında hazırlanacak gözlem raporlarına katkı sağlarlar.
- Gözlemciler yetkililerin gözlem faaliyetini sınırladıkları durumda görevlerini yapmalarının engellendiği halleri not etmelidirler.

Demokratik Seçimler için Standartlar

Uluslararası Standartlar

Seçimler için uluslararası standartlar, evrensel ve bölgesel insan hakları sözleşmelerinde kabul görmüş siyasi haklar ve temel özgürlüklerden kaynaklanır. Sözleşmeler seçimlerle ilgili olarak belli standartları karşılayacak hukuki ve siyasi taahhütleri tesis ederler. Bağımsız gözlemciler seçim süreçlerini uluslararası seçim standartlarına uygun olarak değerlendirirler.

Bu standartlar aşağıdakilerle ilgilidir:

- herhangi bir ayırım veya kabul edilemez kısıtlama olmadan, yurttaşların hükümet ve kamu işlerine, aşağıdakiler kanalıyla katılım hakkı ve fırsatı:
 - periyodik seçimler,
 - hilesiz seçimler,
 - evrensel oy hakkı,
 - eşit oy hakkı,
 - seçimlerde aday olma hakkı,
 - oy kullanma hakkı,
 - gizli oy pusulası atma hakkı,
 - seçmenlerin iradesinin özgürce ifadesi,
- ifade özgürlüğü,
- örgütlenme özgürlüğü,
- toplantı özgürlüğü,
- hareket özgürlüğü,
- ayrımcılığa tabi tutulmama özgürlüğü,
- etkin hukuki yollara başvurma hakkı,

Seçimler için Temel Evrensel Hukuki Belgeler

Demokratik seçimler için zorunlu olan temel özgürlükler ve siyasi haklar, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB) (1948)¹⁸ ve *Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi* (UMSHS) (1966)¹⁹ ile güvence altına alınmıştır. İHEB, Birleşmiş Milletlerin tüm üyelerince kabul edilmiştir ve temel uluslararası standartları ortaya koyar; ayrıca hükümlerinin çoğu şimdi geleneksel uluslararası yasa statüsüne sahiptir. 160'dan fazla ülke tarafından imzalanmış ve onaylanmış olan UMSHS, onaylayan tüm ülkeler üzerinde hukuken bağlayıcı etkiye sahiptir.

İHEB Madde 21

(1) Herkes, doğrudan veya özgürce seçilmiş temsilciler vasıtasıyla ülkesinin hükümetinde yer alma hakkına sahiptir. [...]
(3) Halkın takdiri hükümetin yetkisine esas olacaktır; bu, evrensel ve eşit oy hakkıyla ve gizli oylama veya eşdeğeri özgür oylama işlemleriyle yapılacak olan periyodik ve hilesiz seçimlerle ifade edilecektir.

UMSHS Madde 25

Her yurttaş, herhangi bir ayrımcılık olmadan [...] ve kabul edilemez kısıtlamalar olmadan, aşağıdaki hak ve fırsatlara sahip olacaktır
(a) kamu işlerinin yürütülmesine doğrudan veya özgürce seçilmiş temsilciler yoluyla müdahil olma
(b) evrensel ve eşit oyla ve seçmenlerin iradesinin özgür ifade edilmesini garanti eden gizli oylamayla yapılacak periyodik hilesiz seçimlerde seçme ve seçilme
(c) ülkesindeki kamusal hizmetlerden, genel anlamda eşitlik temelinde yararlanma

Diğer Temel Özgürlükler ve Siyasi Haklar

İHEB ve UMSHS ayrıca, temel özgürlükleri ve seçimlerle ve daha geniş seçim ortamıyla ilgili diğer siyasi hakları da tesis ederler. Bunlar içinde şunlar yer alır:

İlgili Uluslararası Sözleşme	İHEB	UMSHS
• düşünce ve ifade özgürlüğü	Madde 19	Madde 19
• barışçıl toplantı özgürlüğü	Madde 20	Madde 21
• örgütlenme özgürlüğü	Madde 20	Madde 22
• hareket özgürlüğü	Madde 13	Madde 12
• ayrımcılığa uğramama özgürlüğü	Madde 2	Madde 2 ve 3
• etkin hukuki yollara başvurma hakkı	Madde 8	Madde 2

Seçimler için Diğer Evrensel Hukuki Belgeler

Diğer evrensel insan hakları anlaşmaları, seçim süreçleri ve bunların yapıldıkları daha geniş ortamlar için ilave standartlar getirir. Bunlar içinde aşağıdakiler sayılır:

- Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme (1966)
- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (1979)
- Engelli Hakları Sözleşmesi (2006)

Ulusal Standartlar

Ulusal standartlar seçimlerle ilgili ulusal yasalardaki hükümler tarafından ortaya konan standartlardır. Bağımsız seçim gözlemi çalışması, seçim sürecinin ne ölçüde ulusal hukuki çerçevede yürütüldüğünü ve ulusal yasaların ne derece uluslararası seçim standartlarına uygunluğunu da değerlendirirler.

Demokratik Seçimler İçin İyi Uygulamalar

Seçim süreçlerinin değerlendirmesinde, bağımsız gözlemciler ayrıca demokratik seçimler için en iyi uygulamalara da atıfta bulunur. Aşağıdakiler, demokratik seçimler için en iyi uygulamaların önemli örnekleridir:

- Seçim sürecinde şeffaflık vardır;
- Seçim kurulu etkin, tarafsız, bağımsız ve hesap verebilir şekilde davranır;
- Adaylar ve siyasi partiler için devlet kaynaklarına eşit erişim vardır;
- Adaylar ve siyasi partiler için, devlet veya özel finansmanlı medya tarafından dengeli haber yapılır ve bunlara eşit erişim vardır;
- Seçmenler sivil ve seçmen eğitimi programlarıyla haklarından haberdardır;
- Adaylar ve partiler için kampanya yapma ve seçmenler için oy kullanmada - şiddet, korkutma veya misillemeden uzak - barışçıl bir hava vardır.

Seçim Gözlemi Kapsamında Temel Konular ve Faaliyetler

A. SEÇİM ÖNCESİ GÖZLEMİ

1. Seçmen Kaydı (Seçmen Kütükleri):

Seçimlerde doğru bir seçmen kaydı hazırlığı, seçim listelerinin oluşturulması ve kayıtların yapılmasında işlemlerin eksiksiz ve doğru yapılması kritik önem taşır. Oy hakkından mahrum olma gerekçeleri nesnel ve kabul edilebilir nitelikte olmalıdır, aksi takdirde oy verme hakkının kullanılmasını engelleyecek durumlar yaratabilir. Oy kullanmaya hak kazanan herkesin bu hakkı kullanabilmesini sağlayacak etkin önlemlerin devlet tarafından alınması gerekir.

Seçmen Kaydı ile İlgili Gözlem Sırasında Dikkat Edilecekler

- Seçmenlerin kayıt yaptıрма süreçleri ile ilgili yasalar/uygulamalar bütün herkes için açık ve erişilebilir mi?
- Kaydolma işlemleri hakkında seçmenlere yeterli eğitim veriliyor mu?
- Seçmen olabilmek için ikamet şartı gibi kısıtlamalar bulunuyorsa bu şartlar kabul edilebilir nitelikte mi? Örneğin bu uygulamalar evsizleri, mevsimlik işçileri, yarı açık ve kapalı kurumlarda yaşayanları oy kullanma hakkından mahrum bırakıyor mu?
- Yeni seçmenlerin yazılması, mükerrer yazılımın önlenmesi, kayıtlı olanların silinmemesi veya geçersiz isimlerin silinebilmesi için uygun önlemler mevcut mu?
- Yeterlilik sahibi seçmenlerin yazılmadığı veya yeterlilik sahibi olmayan seçmenlerin yazıldığı yönünde doğrulanabilir kanıtlar var mı? Varsa, bunlar münferit olaylar mı yoksa sistemli olarak mı yapılmış?
- Seçmen listelerinin kopyaları sandık alanlarında veya erişilebilir başka yerlerde seçim gününden önce asılmış mı?
- Kadın ve erkekler, sayı olarak nüfustaki oranlarına göre kaydolmuş mu? Değilse, neden?
- Evlendikten sonra adlarını ve/veya ikamet adreslerini değiştiren kadınların kaydolmalarını temin edecek etkin işlemler var mı?
- Varlığı durumunda, ülke içinde zorunlu göçe tabi tutulanların kaydolmasını sağlayacak etkin önlemler var mı?
- Geçerli olması durumunda, mülteciler dâhil, sürgündeki yurttaşların kaydolmasını sağlayacak, etkin ülke dışı sistemler mevcut mu?

- Seçmen kayıt işlemleri basit mi ve kayıt büroları, hareket yeteneği kısıtlı olan veya sınırlı olanlar için kolaylıkla erişilebilir mi?
- Seçmenlerin kaydedilmesi için kullanılan verilerin kaynağı belli mi?
- Seçmen kayıtlarındaki hata veya eksikliklere itiraz hakkı var mı? Düzeltmeler, basit ama güvenli bir şekilde yapılabilir mi? İtirazlar etkin bir şekilde işleme alınıyor mu?
- Seçmen kayıt belgeleri orijinal ve güvenilir belgeler mi? Olmadığına dair herhangi bir duyum ve ispat belgesi var mı?
- Seçmen kayıtları gizliliği ihlal eden ve potansiyel olarak ayrımcılığa yol açacak, kişilerin etnik kökeni gibi, kişisel bilgilere yer veriyor mu?
- Seçmen kaydı için hangi sistem kullanılmaktadır? Aktif mi yoksa pasif kayıt mı? Periyodik mi yoksa sürekli mi? Bu faktörler ulusal azınlıkların katılımlarını etkiledi mi?
- Daimi ikametgâh veya bir adres, seçmen kaydı şartı mı?
- Seçmen kütüğünden usulsüz olarak düşürülen seçmenler var mı?
- Seçmen kütüklerine usulsüz kayıtlar var mı?

2. Seçmen Eğitimi:

Seçmen bilgilendirme ve eğitim faaliyetleri, seçme ve seçilme haklarının herkes tarafından etkin kullanımını sağlamak için zorunludur. Seçmen eğitimi, sınırlı demokratik gelenek ve/veya nüfus içinde okuma-yazma seviyesi düşük olan ülkelerde özellikle önemlidir. Seçim gününden önce, tüm seçmenlere, seçmen kayıtları, oy verme günü, zamanı ve yerleri gibi konularda temel ve tarafsız bilgiler verilmesi gerekmektedir. Seçim idaresinin bu bilgilerin, seçim gününden önce ayrımcılık yapılmaksızın verildiğinden ve seçim gününde oy verme yerlerinde doğru bilgiler bulunduğundan emin olma sorumluluğu vardır

Seçmen Eğitimi ile İlgili Gözlemde Dikkat Edilecekler

- Seçmenlerin seçim, kaydolma ve oy kullanma şartları yanında seçimle ilgili diğer konulardan haberleri var mı? Erişilebilir yöntemlerle seçime katılan partileri ve adayları tanıma olanakları var mı?
- Engelli bireylerin görsel ve yazılı seçim materyallerine erişimleri için özel tedbirler (örneğin, altyazı kullanımı, işaret diliyle anlatım, braille alfabesi kullanımı vb. gibi) alınmış mı?
- Seçim otoritesi veya bağımsız kurumlar tarafından seçmen eğitimi veriliyor mu? Veriliyorsa eğitim tarafsız bir şekilde yürütülüyor mu?
- Seçim otoritesi, seçmen eğitimi konusunda elektronik ve basılı medya ile nasıl bir işbirliği içindedir?
- Seçmen eğitimine sivil toplumun katılımı ne şekildedir? Seçim otoritesi, sivil toplum örgütlerine kolaylık sağlıyor mu?
- Seçmen eğitimi, oy kullanma yaşına yeni girenler, kadınlar ve azınlıklar gibi, oy kullanması en az olası olabilecek grupları hedef alıyor mu? Seçmen eğitimi, azınlık dillerinde veriliyor mu?
- Nüfusun okuma-yazma bilmeyen kesimine ulaşmada özel yöntemler kullanılıyor mu?

3. Seçimlerde Aday Olma:

Seçimlerde aday olmak isteyen herkes, tüm siyasi partiler veya kişiler hiç bir ayrımcılığa maruz kalmadan bunu yapmakta özgür olmalıdırlar. Bireyler, bir siyasi partinin aday olarak seçimlere katılabilecekleri gibi, bağımsız aday olarak da seçimlerde aday olabilir-

melidir. Seçilme yeterliliğine sahip olan kişiler hiçbir temelde/nedenle ayrımcılığa maruz kalmamalı, dışlanmamalıdır.

Seçimlerde Aday Olma ile İlgili Gözlemde Dikkat Edilecekler:

- Adayların kayıt yaptırma süreçleri ile ilgili yasalar/uygulamalar herkes için açık ve erişilebilir mi?
- Aday olabilme ayrımcı uygulamalarla kısıtlanıyor mu? Seçilme hakkı üzerindeki, asgari yaş gibi kısıtlamalar nesnel ve makul ölçütlere dayanıyor mu?
- Bağımsız Adaylık Harçları karşılanabilir, makul düzeyde belirlenmiş mi?
- Oy kullanma yaşı ile aday olma yaşı arasında fark bulunuyor mu?
- Adaylıkların reddi için makul gerekçe sunuluyor mu?
- Adaylığın reddi kararına itirazlar için bir mekanizma mevcut mu? Mevcut mekanizma itirazın kabulü durumunda, seçim gününden önce, adayın kampanya yapabilmeye ve seçimlere katılabilmesine olanak sağlayacak şekilde düzenlenmiş mi?
- Seçim yapılacak mevkide, kadınların eşit biçimde temsilini sağlamak için, kota veya diğer geçici önlemler alınıyor mu?
- Az temsil edilen grupların (engelliler, etnik ve dini gruplar, LGBTİ'ler) adaylarını teşvik etmek için herhangi bir mekanizma mevcut mu?
- Seçime katılmaları reddedilen aday veya partiler oldu mu? Olduysa, bu durumun gerekçeleri nesnel ve kabul edilebilir mi?
- Tescil edildikten sonra, seçime katılması iptal edilen parti ya da aday oldu mu? Olduysa, bu durumun gerekçeleri nesnel ve kabul edilebilir mi?

4. Seçim Kampanyaları:

Ayrımcılık yapılmaksızın ifade, örgütlenme, toplantı ve gösteri özgürlükleri demokratik bir seçim sürecinin ön şartlarıdır. Şiddet veya şiddet tehdidi, korkutma veya taciz veya bu gibi davranışların, nefret söylemi ve saldırgan siyasi retorik yoluyla teşvik edilmesi demokratik seçimlerle bağdaşmaz.

Seçim Kampanyaları ile İlgili Gözlemde Dikkat Edilecekler:

- İfade, örgütlenme, toplantı ve gösteri düzenleme özgürlükleri ayrımcılık yapılmadan yasalarla sağlanıyor mu?
- Tüm adaylar ve siyasi partiler, bu hakları, görüşlerini seçmenlere açık ve adil yarışılan bir kampanya içerisinde sunabilecekleri şekilde kullanabiliyorlar mı?
- Kampanya sürecine ilişkin yönetmelikler tarafsız ve etkin biçimde uygulanmakta ve icra edilmekte mi?
- Siyasi parti ya da adayların kampanya finansmanı ve harcamaları şeffaf bir şekilde yapılıyor mu?
- Kampanyalarda devlet kaynaklarının kullanımı adaletli şekilde sağlanıyor mu?
- Devlet kaynakları veya kamu yetkileri herhangi bir parti ya da aday kayırlacak şekilde kullanılıyor mu?
- Devlet memurlarını, resmi sıfatlarıyla kampanyalara katılmalarından alıkoyan açık yasal düzenlemeler var mı?
- Doğrulanabilir şiddet, korkutma veya rahatsızlık verme vakaları veya bunların teşvik edildiği durumlar var mı? Bu olaylara, hemen ve etkili biçimde müdahale ediliyor mu?
- Kolluk kuvvetleri tarafsız, ölçülü ve yasalara uygun biçimde davranıyorlar mı?

- Kadın adayların ve destekçilerinin kampanyalarına yönelik doğrudan veya dolaylı kısıtlamalar var mı?
- LGBTİ adayların veya destekçilerinin kampanyalarına yönelik doğrudan veya dolaylı kısıtlamalar var mı?
- Engelli adayların veya destekçilerinin kampanyalarına yönelik doğrudan veya dolaylı kısıtlamalar var mı?
- Olması durumunda, ulusal azınlık adaylarının ve destekçilerinin kampanyalarına yönelik doğrudan veya dolaylı kısıtlamalar var mı?
- Adaylar ve partiler kampanya etkinliklerinde azınlık dillerinde hitap edebildiler mi?
- Yetkili merciler ya da başka gruplar tarafından yapılan azınlık karşıtı kampanya veya korkutmalar oldu mu? Kampanyada kullanılan nefret söylemi vakaları oldu mu?
- Azınlıkların yaşadıkları bölgelerde hareket ve toplantı özgürlüğüne saygı gösterildi mi?
- Seçmenler, engellenmeden kampanya etkinliklerine katılabildiler mi? Parti ve adaylar, bu bölgelerde serbestçe seyahat edip, kampanya etkinlikleri düzenleyebildiler mi?

5. Medyanın Seçimlerdeki Rolü:

İfade özgürlüğü demokrasinin ayrılmaz bir parçasıdır ve ülkenin yasal çerçevesi içinde garanti edilmelidir. Bu temel hak, bir toplumun fertlerinin sansür, baskı olmaksızın veya müdahale edilmeden bilgi verebilme ve alabilmesini garanti eder. Seçimlerde medyanın objektif ve eşit yayın yapması, seçmenlerin özgürce karar verebilmeleri ve adayların propaganda faaliyetlerinde eşit imkânlardan yararlanabilmeleri bakımından son derece önemlidir.

Medyanın Seçimlerdeki Rolü ile İlgili Gözlemede Dikkat Edilecekler:

- Medya, özgürce çalışıp, sansüre (oto-sansür dâhil) uğramadan, korkutma, engelleme veya müdahale olmaksızın faaliyet gösteriyor mu?
- Seçmenlerin tüm politik düşüncelere erişimini sağlayacak, çoğulcu ve bağımsız medya ortamı mevcut mu?
- Tüm adaylar ve siyasi partiler, devlete ait resmi yayın organlarında eşit yayın zamanı veya basılı haber payına sahip mi? Bunlar, ücretsiz mi sağlanıyor?
- Devlete ait yayın organları hükümetten bağımsız olarak faaliyet gösterebiliyor mu?
- Özel medya, seçim kampanyası Öve seçimle ilgili konularda halka yeterli haber veriyor mu? Haberler objektif ve dengeli mi?
- Adaylar veya politik partilerin sahibi oldukları özel medya kuruluşları var mı? Varsa, bu durum, seçimin medya haberlerinin genel dengesini etkiliyor mu?
- Özel medya kuruluşlarının sahipliği, önyargılı veya dengesiz seçim haberlerine yol açacak şekilde, birkaç kişi sahipliğinde mi toplanmış durumda?
- Seçim sürecinde herhangi bir medya kuruluşu devlet kurumları tarafından (örneğin, vergi denetimleri aracılığıyla vs.) baskı gördü mü?
- Nefret söylemi sayılabilecek herhangi bir haber yapıldı mı? Adayları karalama veya kampanya mesajlarını çarpıtma olayları var mı?

6. Mevzuat ve Seçim İdarelerinin Düzenlemeleri ile Uygulamaya Yönelik Değerlendirme

Seçimin her aşaması için ilgili mevzuatın, demokratik bir seçimin gerekleri ile seçme ve seçilme hakkının gerçekleşmesi bakımından yeterli olup olmadığı değerlendirilmektedir. Başta seçme ve seçilme yeterlilikleri ile seçim idarelerine ilişkin yaşanan sorunlar

ve düzenlemeler nedeniyle fiilen oy kullanamayanların tespiti (örneğin mevsimlik işçiler, sığınmaevindeki kadınlar vb.) ya da hukuki bir sorun olmasa da fiili güçlüklerin tespiti (örneğin yaşlı bakımevlerinde sandık kurulmaması, fiziksel koşulların ya da oy pusulalarının görme engelliler için uygun olmaması gibi) ve bu sorunların çözümü için öneriler geliştirilmesi de bağımsız seçim gözleminin önemli bir parçasıdır. Bu bakımdan, genel olarak her seçimde yaşanan sorunların yanı sıra, her bir seçim için özellikle seçim kurullarının aldığı kararlar incelenerek bu kararların etkileri ve yaşanan sorunlar da ortaya konulmaktadır. Her ne kadar bağımsız seçim gözlemi belli bir seçim sistemini dayatmasa da var olan seçim sistemi, mevzuat ve uygulamalarının seçme ve seçilme hakkı üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi seçim gözleminin bir parçasını oluşturur.

B. İNSAN HAKLARI VE DEZAVANTAJLI GRUPLARIN SEÇME VE SEÇİLME HAKKI

Demokratik bir seçim süreci, ayrımsız herkesin tüm siyasi hak ve özgürlüklerini tamamıyla kullanabildiği bir ortamda yapılmalıdır. Temel sivil ve siyasi hak ve temel özgürlükler garanti altına alınmamış ise, görünüşte iyi yönetilen bir seçimin anlamı kalmaz. Bu bakımdan, seçme ve seçilme hakkının tam anlamıyla kullanılabilmesi diğer hak ve özgürlüklerin etkin kullanılmasıyla ilişkilidir. Özellikle ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ile ayrımcılık yasağı seçme ve seçilme hakkının ayrılmaz birer parçasıdır. Bunun dışında dezavantajlı grupların haklarını etkin kullanabilmeleri için gerekli önlemlerin alınmaması da bu haktan eşit yararlanma imkânını ortadan kaldırmaktadır.

Yukarıdaki Bölümlerde Tanımlanan Belli İnsan Hakları Konularında Dikkat Edilecekler:

- Herhangi bir olası adayın, örneğin, gözaltında tutulması veya idari yaptırımlar veya cezai soruşturmalara tabi tutulması nedeniyle, aday olması engellendi mi?
- Kampanya yarışı, gösteri, politik toplantı veya diğer faaliyetler yetkili makam veya güvenlik güçlerince yasaklandı veya engellendi mi?
- Herhangi bir birey veya grup, özellikle resmi makamlar tarafından, tehdit veya korkutmaya maruz kaldı mı?
- Devlet çalışanları, öğrencileri veya başka grupları, hükümetteki parti/partileri veya adayları desteklemeleri için kampanya faaliyetlerine katılmaya zorladı mı veya bu konuda talimat verdi mi?
- Halen uygulanmakta olan olağanüstü hal yasaları veya yönetmelikleri var mı? Öyleyse, bunlar seçim sürecini nasıl etkiliyor?
- Askerler politikaya karışıyor mu?

1. Kadınlar ve Farklı Cinsel Yönelim ya da Cinsel Kimliğe Sahip Kişilerin Seçimlere Katılımı

Kadın ve erkekler kamusal yaşamın her yönüne katılımında eşit haklara sahiptir. Erkekler kadar kadınlar da tüm siyasi haklarını tam anlamıyla kullanamadıkları sürece seçimler, uluslararası standartlara tam olarak uygun olmaz. Seçimlere kadınların katılım hakkı, sadece seçmen yazılma ve oy kullanmayla sınırlı değildir. Aday olma, kampanyalara tam anlamıyla katılma ve özgürce bilgi verme ve alma haklarını da içerir. Kadınlar aday listelerinde, siyasi parti liderliklerinde ve üst düzey resmi makamlarda da temsil edilmelidirler. Benzer şekilde kadınlar, seçim kurulunda ve yerel seçim gözlemciliklerinde eşit derecede yer alabilmelidirler.

Farklı cinsel yönelim veya cinsel kimliğe sahip kişilerin de aday olabilme ve oy hakkını kullanabilme bakımından eşit olanaklara sahip olması gerekir.

Gözlem Sırasında Dikkat Edilecekler:

- Adayların seçiminde cinsiyet/cinsel kimlik/cinsel yönelim bakımından eşit olanaklar sağlanmakta mıdır?
- Seçim idarelerinde, özellikle de sandıklarda yeterince kadın temsili sağlanmakta mıdır? (Formdaki ilgili bölümü mutlaka doldurunuz.)
- Kadınların veya LGBTİ'lerin bu nitelikleri nedeniyle oy kullanmasının engellendiği, zorlaştırıldığı ya da yönlendirildiğine ilişkin bir gözleminiz oldu mu? (Sadece seçim idareleri değil, eşleri tarafından yönlendirme ya da oyu beraber kullanmaya çalışma da dâhildir)

2.Engelli Bireylerin Katılımı

Engelli yurttaşlar, hükümette yer alma ve seçim sürecine katılımında eşit hakka sahiptirler. Engelli bireylerin oy kullanma ve aday olma hakları üzerine kısıtlamalar kabul edilemez. Engelli seçmenler, siyasi haklarını kullanmada engellerle karşılaşmamalıdır. Resmi makamlar engelli bireyler için sandıklara erişim, yardımla oy kullanma ve gerekirse, giyabında oy vermeyi sağlayacak tedbirleri almalıdır.

Devlet ve siyasi partiler, engelli kişilerin siyasi haklarını ve bunları diğerleriyle birlikte eşit olarak kullanma fırsatını garanti etmeli ve engellilerin oy kullanma ve seçilme hak ve fırsatları dâhil, kamusal hayata tam ve etkin katılımlarını temin etmelidir.

Oy kullanma işlem ve materyalleri engellilerin kullanımına uygun, sandık yerleri ve seçmen kayıt olanakları engellilerin erişebileceği yerlerde olmalıdır. Gizli oy (yani, başkasının yardımı olmaksızın) kullanabilmeleri için görme engellilere özel hazırlanmış materyaller olmalı, gerekli hallerde uygun önlemler alınarak (yardımcı kişinin seçmen tarafından seçilmesi ve gizliliği koruma yeminini imzalamak zorunda olması kaydıyla) yardımla oy kullanma uygulanmalıdır. Fiziksel engel veya uzun süreli hastalık nedenleriyle, oy kullanmak üzere sandığa gelemeyen kişiler için alternatif oy kullanma yöntemleri (gezici sandık, postayla oy kullanma vb.) olmalıdır.

Gözlem Sırasında Dikkat Edilecekler:

- Seçmen kütüklerine engellilerin kayıtları ile ilgili ne gibi sorunlar yaşanmaktadır?
- Engelli kişiler aday olma süreçlerine yeterince dahil edilmiş midir? Dahil olmaya çalışan engelli yurttaşların deneyimi nasıldır?
- Kapalı kurumlarda (engelli bakımevi, rehabilitasyon merkezi vb.) yaşamını sürdüren engellilerin seçmen kayıtları yapılmış mı?
- Seçmen eğitim materyalleri hazırlanırken engelli seçmenlerin ihtiyaçları (işaret dili çevirisi vb) dikkate alınıyor mu?
- Seçim kampanyaları engelli yurttaşlara ilişkin herhangi bir içeriğe sahip mi?
- Seçim günü engelli yurttaşların oy kullanmasında ne gibi sorunlar yaşanmaktadır? (Bu değerlendirme veya gözlem notlarında farklı engel gruplarının yaşadıkları sorunlara ayrı ayrı değinilmelidir.)
- Kapalı kurumlarda yaşayan engellilerin oy kullanması sağlanıyor mu?
- YSK tarafından engelli seçmenler için özel önlemler alınmış mı? Bu mekanizmalar sorunları ortadan kaldırıyor mu?
- Oy verme yerlerinde engelli seçmenler için destek personeli bulunuyor mu?

Dezavantajlı gruplar elbette bunlarla sınırlı değildir. Türkçe veya okuma-yazma bilmeyenler gibi grupların dışında, ilgili bölgenin koşullarına bağlı olarak farklı türde kişiler dezavantajlı durumda olabileceği gibi dezavantaj düzeyleri de farklılaşabilecektir. Bu nedenle gözlemcilerin gözlem yaptıkları ortamın koşullarını her defasında gözetmesi gerekir.

3. Azınlıkların Katılımı

Farklı ulusal, etnik, dini, kültürel veya dilden azınlık nüfusunun olduğu ülkelerde, seçim sürecinin değerlendirmesinde, bu grupların seçim sürecinde etkin şekilde yer almaları için sağlanan hak ve fırsatlar ele alınır. Burada, kadınların seçim sürecine katılımının değerlendirmesinde kullanılanlara benzer yöntemler uygulanır. Özellikle, azınlık gruplarından tüm yeterlilik sahibi yurttaşların seçmen olarak kaydolma ve azınlık mensubu olan veya azınlık siyasi partilerini temsilen aday olanların, aday olma haklarından ne ölçüde yararlandıklarına bakılacaktır. Değerlendirme, seçim sisteminin etkisini ve örneğin, seçim sınırlarının bozulması veya azınlık gruplarının katılımına karşı ayrımcılık yapan koltuk ve/veya oy tahsisi olup olmadığını ele alır. Bazı ülkelerde, azınlıklara karşı ayrımcılık yapılmakta ve azınlık mensupları dışlanmakta, yurttaşlık belgelerinin eksikliği ve seçmen kayıtlarındaki düşük oranlar ve yüksek oranda eğitim (okuma-yazma) eksikliği gibi belli problemler ortaya çıkmaktadır. Azınlıkların katılım oranlarını arttırmak için özel önlemler alınması gerekir.

Bazı ülkelerde, kendi kültür ve dillerini kullanma hakkı gibi, azınlık gruplarının haklarını tanıyan yasalar vardır. Seçmen eğitimi ve oy pusulaları gibi seçim materyallerini azınlık dillerinde hazırlamayı amaç edinmektedirler.

Gözlem Sırasında Dikkat Edilecekler:

- Seçmen kayıtlarına azınlık mensuplarının etkin erişimleri var mı? Kayıt olmalarının engellendiği veya tehdit ve korkuyla sindirildikleri durumlar var mı?
- Aday belirleme süreçlerinde azınlık mensuplarının ne kadar katılımı sağlanmaktadır?
- Türkçe dışında ülkede konuşulan azınlık dillerinde propaganda ne kadar yapılabilmektedir? (Çoğulculuk bakımından önemli bir göstergedir.)
- Seçim öncesinde etnik veya dini nedenlere dayanarak adaylara ayrımcı söylemler veya şiddet içeren eylemlerle saldırılar gerçekleşti mi?
- Seçim günü oy kullanırken Türkçe bilmeyen kişiler ne tür bir muameleyle karşılaşmakta ve nasıl oy kullanmaktadırlar?

C. SEÇİM GÜNÜ GÖZLEMİ

Seçim günü gözlem, oy verme işlemi ve oy sayım işlemlerinin gözlemi olmak üzere iki aşamada yapılır. Oy verme işleminin gözlemi, seçmenler arasında oy vermeye eşit erişimi sınırlayan ve ayrımcılık yaratan durumların yanında oy verme gizliliğinin ihlali, yerine oy kullanma veya toplu oy kullanımı gibi seçmenlerin baskı ve tehdit altında kalarak özgür iradelerini ortaya koymalarını engelleyen her türlü durumla ilgili tespiti de içerir.

1. Tanımlar ve Diğer Önemli Konular:

Sandık Çevresi: Oy sandığının çevresindeki 15 metre yarıçaplı alandır.

Sandık Çevresinde Bulunabilecek Kişiler: Sandık çevresinde, sandık kurulu başkan ve üyeleri, adaylar, milletvekilleri, o sandık bölgesinde kayıtlı seçmenler ve görevli müşahitler ile bina sorumluları ve çağrı üzerine gelen görevli kolluk güçlerinden başka kimse bulunamaz.

Medya mensuplarının sandık çevresinde sandık başı işlemlerine engel olmamak şartıyla, haber amacıyla görüntü ve bilgi elde etmeleri serbesttir.

Sandık Alanı: Sandık kurulunun görev yaptığı yer merkez olmak üzere 100 metre yarıçaplı alandır.

Sandık Kurulu Kimlerden Oluşur: Şehirlerde; bir başkan ve bir memur üye ile son milletvekili seçiminde en çok oy alan beş partinin belirleyeceği birer üye olmak üzere 6 asıl 6 yedek üyeden oluşur. Köylerde ise, memur üye olmaz. Onun yerine köy ihtiyar meclisi üyeleri arasından kura çekilerek bir üye belirlenir. Sandık Kurulu Üyelerinden siyasi parti mensubu olan beş üyenin, o ilçedeki son milletvekili seçimlerinde en çok oy alan beş partinin görevlendireceği üyelere oluşur. Başkan ve memur üye ise İlçe Seçim Kurulu tarafından ve genellikle kamu görevlileri arasından atanır.

Sandık Kurulunun Görevleri: Seçim için ön hazırlıkları yapar. Seçim sırasında kimlik kontrolü yapar, oy pusulasını ve zarfı vatandaşa verir. Oy verme işleminden sonra seçmenin imzasını alır. Seçim bitiminde sandığı açıp oyları sayar. Sandık sonuç tutanağını düzenler. İtirazları karara bağlar. Sonuç tutanağı, diğer malzemeler ve belgeleri İlçe Seçim Kurulu Başkanlığı'na ulaştırır. Hiç kimse, sandık kurulunun görevini yapmasını engelleyemez. Sandık çevresinde düzeni bozan, iş yapılmasını engelleyen kişileri önce sandık kurulu başkanı uyarır. Uyarı dikkate alınmazsa sandık kurulu başkanı kolluk kuvvetlerini çağırarak düzeni sağlar.

Müşahit: Siyasi partiler veya bağımsız adaylar adına sandık başı işlemlerini takibe ve itiraza yetkili kişidir. Partiler veya bağımsız adaylar adına her sandık başında en fazla bir müşahit bulunabilir. Müşahitler siyasi parti veya adayların rozet vb. materyallerini görünür olarak üzerlerinde bulunduramazlar.

2. Seçim Günü Yasakları Ve Kurallar:

Propaganda yasağı, seçimin yapılacağı günden bir gün önce saat 18:00'den itibaren başlar.

Alkol yasağı: Oy verme günü, alkollü içecek yasağı vardır ve uyulması zorunludur.

Silah yasağı: Oy verme günü, emniyet ve asayiş korumakla görevli olanlardan başka hiçbir kimse, köy, kasaba ve şehirlerde silah taşıyamaz.

Telefon, ses ve görüntü kayıt cihazlarına ilişkin yasağı: Seçmenlerin yanlarında bulunan telefon, fotoğraf makinesi, kayıt cihazlarını oy vermeden önce sandık görevlilerine teslim etmesi gerekir. Sandık çevresinde sadece sandık kurulu üyeleri yalnızca görevleri ile ilgili telefon görüşmesi yapabilirler. Diğer kimselerin sandık çevresinde telefon görüşmeleri yapmaları yasaktır. Seçmenler oy kullanma kabinine çanta/telefonla giriyor ve fotoğraf çekiyorlarsa bu durumun mutlaka formda belirtilmesi gerekir.

Kolluk kuvvetlerine ilişkin sınırlandırma: Sandık kurulunca çağrılmamış olan üniformalı güvenlik görevlileri, **seçim güvenliğini** sağlamakla görevli kolluk güçleri dışında, özel güvenlik görevlileri ve belediye zabıtalara gibi görevliler de dâhil olmak üzere resmî üniforma ve silah taşıyan kimseler sandık alanına giremezler.

3. Seçim Günü İzleme Formlarının Doldurulması:

Seçim gününün izlemesinde farklı özellikleri nedeniyle üç ayrı form kullanılmaktadır. Bunlardan birincisi seçim izlemeye gidilen oy verme yerinin izlenmesine yönelik formdur. Bu formda oy verme yerinin (örneğin bir okulun) fiziksel koşulları ile oy verme ortamına ilişkin sorular bulunmaktadır. Bu kapsamda oy verme yerinin özellikleri ile kampanya faaliyeti yapılıp yapılmadığı, baskı ve korku yaratacak herhangi bir durum olup olmadığı, oy verme yerinin engellilerin erişimine uygun olup olmadığı tespit edilmektedir. Oy verme yeri gözlemlendikten sonra her sandık için ayrı ayrı doldurulması gereken oy verme işlemi izleme formu doldurulacaktır. Bu formda oy verme sırasında gerekli usul kurallarına uyulup uyulmadığı, yapılan şikâyet başvuruları, gizlilik ihlali, ayrımcılık ve benzeri herhangi bir sorunun yaşanıp yaşanmadığına ilişkin sorular cevaplanacaktır. Bununla birlikte olası farklı durumlar yaşandığı takdirde gözlemciler sorulardan bağımsız olarak gözlemlerini formlara da aktarabileceklerdir. Üçüncü form ise oy sayım işlemine ve sayım işlemlerinin usulüne uygun olup olmadığına ilişkindir. Bütün soruların eksiksiz doldurulması sağlıklı veri toplama ve sonuç analizi adına önem taşımaktadır.

Bağımsız Gözlemciler Sandıklar için gözlem süresini genel duruma göre kendileri belirlemelidir. Ancak gözlem süresi oy verme işleminin belli aşamalarını, sandık kurullarının uygulamalarını gözlemlemeye yetecek bir süre olmalıdır.

Seçim Gününe İlişkin Formdaki Sorular Bakımından Potansiyel Sorunlar:

Oy verme yerlerinde ve çevresinde kampanya faaliyeti yapılıp yapılmadığı, etrafta materyal bulunup bulunmadığı ve yetkisi dışında kişilerin ve/veya kolluk kuvvetlerinin varlığı gözlenmelidir.

Gizli oy ilkesine ilişkin sorunlar: Oy kullanılan sandıkların, gizliliği sağlayacak fiziksel koşulları sağlayıp sağlamadığına dikkat edilmelidir.

Açıkta başkalarının görebileceği şekilde oy kullanmak durumunda kalanlar oldu mu?

İhtiyaç duyan (okuma yazma bilmeyen ya da engelli -tüm engel grupları için-) seçmenlere kimler destek oldu?

Aynı kişiler birden fazla seçmene yardımcı oldular mı?

Destek alan seçmenler kendilerine destek olanlarla ilgili herhangi bir şikâyet dile getirdiler mi?

Toplu ya da organize oy kullanma: Eşle veya bir akrabayla birlikte oy kullanma, aynı kişinin birden fazla seçmene yardımcı olmak bahanesiyle oy verme kabinine girmesi ya da çoğunlukla köylerde oy kullanmada seçmenlerin yerine oy kullanmak.

Sandık alanında seçmenlerin toplu/organize olarak oy kullanması için hareket eden kişi ya da grup var mı?

Destek alması gerekmeyen seçmenlerle birlikte oy verme kabinine başka kişiler giriyor mu?

Sandık alanında yetkisiz kişiler var mı? Oy kullanma işleminde seçmenlere ve Sandık Kurullarına müdahale ediyorlar mı?

Önceden evet mührü basılmış oy pusuları var mı?

Engelli ve yaşlı seçmenlerin erişimi: Öncelikle oy kullanılan her binanın yaşlılar ve/veya fiziksel engellilerin erişimine uygun olup olmadığı gözlenmelidir. Binanın fiziksel erişilebilirliği yanında engelli ve yaşlı seçmenlerin oy sandıklarının erişilebilir olup olmadığı tespit edilmelidir.

Görme engelliler ile zihinsel engellilerin oy kullanması: Bu konuda farklı uygulamalara tanık olduğundan bu tür bir seçmen bulunduğu takdirde oy verme gizliliğinin sağlanıp sağlanmadığına, bu seçmenlere sunulan desteğin kimler tarafından verildiğine, seçmenlerin sunulan aldıkları destekten şikayetleri olup olmadığına, sandık kurulunun bu seçmenlerin oy kullanması esnasında yasal gerekleri uygulayıp uygulamadıklarına dikkat edilmelidir.

Doğrudan veya dolaylı ayrımcılık: Seçmenler arasında, farklı özellikleri nedeniyle farklı muameleyi içeren ayrımcılığın, mutlaka seçmenin oy kullanmasının engellenmesi biçiminde olması gerekmez. Cinsiyet, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, engellilik, etnik köken, konuştuğu dil, dini işaretleri taşıma gibi unsurlarla ilişkili olabilir ancak bunlarla da sınırlı değildir. Uzun saçlı bir erkeğe ya da görünüşü farklı birine bu nedenle farklı davranıldığına ilişkin bir izlenim bulunması durumunda da dolaylı ayrımcılıktan bahsedilebilir. Bu bakımdan, mutlaka aşağılama, doğrudan engelleme değil, yeterince bilgilendirmeme, olumsuz ve dışlayıcı tavır takınma, herkesten farklı biçimde bekletme, farklı hitap biçimleri kullanma gibi durumlar da ayrımcılık kapsamına girebilecektir. Engelliler özelinde fiziksel mekânlar o engele elverişli değilse ve örneğin kişi başkaları tarafından taşınarak oy kullanmak zorunda bırakılıyorsa, bu durumun kendisi bir kötü muamele biçimidir ve ortada zaten ayrımcılık olduğu dikkate alınmalıdır.

Bunların dışında, gözlem yapılan bölgenin ayırt edici belli özellikleri varsa (kentsel dönüşüm bölgeleri, düşük gelirli hanelerin çoğunluklu olduğu bölgeler, Roman mahalleleri, Alevilerin veya zorla yerinden edilmiş insanların yoğunlukla yaşadığı mahalleler vb.) bunlar da seçim günü gözlemi esnasındaki değerlendirmelerde dikkate alınmalıdır.

Oy Sayım İşlemleri Gözlemi:

Oy sayımlarının açık olması demokratik seçimlerin temel kriterlerinden biridir. 298 sayılı kanunun 95. maddesi gereğince sayım yerinde hazır olanlar oy sayımını izleyebilirler. Sandık Kurulu sayım alanında hazır bulunanların “*bu işlemleri takip etmelerine engel olmayacak tedbirleri alabilir.*”

Bağımsız seçim gözlemcileri sayımın şeffaf yapılıp yapılmadığı, sayım sırasında yetkisiz kişilerin sayım işlemlerine müdahalede bulunup bulunmadığı, tutanakların usulüne uygun tutulup tutulmadığı, itirazların dikkate alınıp alınmadığı ve sayım sonuçlarının oy verme yeri kapısına asılıp asılmadığını tespit etmelidir.

Oy Sayım İşlemi Gözleminde Dikkat Edilmesi Gerekenler:

- Sandıklar zamanında kapandı mı? Sandıkların kapanma saatinde sırada bekleyenler tespit edilerek oy kullanmaları sağlandı mı?
- Sayım alanında hazır bulunanların ve bağımsız gözlemcilerin sayımı izlemesi konusunda engel çıkarıldı mı?
- Herhangi bir parti ya da aday müşahidinin sayımı izlemesi engellendi mi?
- Seçmen listelerindeki oy kullanan seçmenlerin imzaları sayıldı ve tutanağa işlendi mi?
- Kullanılmamış oy pusulası ve zarflar sayılarak tutanağa geçirildi mi?
- Oy pusulaları herkesin görebileceği bir biçimde açılıp ait oldukları partilere işlendi mi?
- Geçersiz ve geçerli oylar yasalara uygun olarak tespit edildi mi?
- Müşahitlerin oy pusulalarını incelemesine olanak tanındı mı?
- Sayım alanında yetkisiz kişiler var mıydı? Sandık Kuruluna ve sayım işlemlerine müdahale ettiler mi?
- Islak imzalı tutanaklar tüm parti ve bağımsız aday müşahitleri tarafından alınabildi mi?
- Sayım tutanağı örneği oy verme yerine asıldı mı?

Şikâyetler ve İtirazlar:

Tüm yurttaşların, siyasi hakları ihlal edildiği veya reddedildiği hallerde, hukuki yollara başvurma hakları vardır. Seçim sürecinin her aşamasında yapılacak şikâyet ve itirazlar için ve alınacak kararlar için yasalar gerçekçi çerçeveler çizmeli.

Gözlem yapılan alanda şikâyete konu olan bir durum olduğunda ve dilekçe veren bir kişi olması durumunda mümkün ise şikâyet konusu ve kişinin iletişim bilgileri alınmalıdır. Ayrıca yine mümkünse, ilgilinin rızası ile dilekçenin bir örneği alınmalıdır.

4.Oy verme ve sayım işlemleri için 298 sayılı kanunun ilgili maddeleri:

Sandık alanı, sandık çevresi, oy sandığı: Madde 68, 76, 81	Sandık çevresinde bulunmaya yetkili olanlar: Madde 82
Sandık kurulu, görevleri ve yetkileri : Madde 21, 71, 82	Müşahitler/ görevleri: Madde 72, 73
Sandık çevresi yasakları ve kurallar: Madde 79, 80, 81, 82, 83	Oy verme işlemi: Madde 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93
Oyların sayım ve dökümü : Madde 95,102	Oy sayımı öncesi işler: Madde 95,102
Oy zarflarının ayrılması: Madde 97	Pusulaların sayımı ve dökümü: Madde 100
Geçerli ve geçersiz oy pusulaları: Madde 101	Sonuçların ilanı ve tutanağa bağlanması: Madde 105
Sonucun ilanı: Madde 105, 106	İtiraz ve şikâyetler: Madde 110, 111, 112

EK-1: BAĞIMSIZ SEÇİM GÖZLEMCİLERİ İÇİN DAVRANIŞ KURALLARI

Giriş

Yurttaş örgütlerince bağımsız seçim gözleme ve izleme, seçimlerin doğruluğunu desteklemek, güvence altına almak, kamunun demokratik seçimlere güvenini sağlamak ve seçim temelli şiddet potansiyelini azaltmak için dünya çapında giderek standart bir uygulama olarak kabul edilmektedir. Seçim yönetimiyle ilgili kurumları da içeren ve seçilmeye çalışan hükümetler ile seçimin diğer paydaşları, yurttaş örgütleri tarafından bağımsız seçim gözleme ve izlemeyi, uluslararası bir insan hakkı olan yurttaşların hükümet ve kamusal işlere katılma hakkının kullanılmasının ayrılmaz bir parçası olarak tanımıştır. Yurttaş örgütleri tarafından bağımsız seçim gözleme ve izleme, hükümetlerarası örgütlerce çeşitli hükümetlerarası sözleşmelerde, bildirilerde ve diğer belgelerde gerçek anlamda demokratik seçimleri gerçekleştirmenin önemli bir unsuru olarak belirtilmiştir.

Bağımsız seçim gözleme ve izlemenin amacı, sürecin her aşamasında doğru ve tarafsız tanıklık ve raporlama aracılığıyla seçimlerin açık ve şeffaf yürütülüp yürütülmediğini ve demokratik seçimlere ilişkin anayasa, kanun, diğer seçim düzenlemeleri, uluslararası yükümlülükler ve diğer uluslararası gereklere uygun olup olmadığını değerlendirerek seçim sürecinin doğruluğunu sağlamaya yardımcı olmaktır. Yurttaş örgütlerince bağımsız seçim gözleme ve izleme ayrıca (Adaylar, siyasi partiler, bunları destekleyen veya muhalefet eden referandum girişimleri, seçim görevlileri, diğer idari makamlar, medya ve seçmenler dâhil olmak üzere) seçim aktörlerini hukuka ve yurttaşların seçimlerle ilgili haklarına uygun davranmaya ve hukuk kuralları ile seçimle ilgili hakların ihlal edilmesi halinde hesap sormaya çağırırlar. Ayrıca yurttaş örgütlerince bağımsız seçim gözleme ve izleme, kamu işlerine katılma haklarının kullanılmasında yurttaşları bağımsız seçim gözlemcisi ve izlemcisi olarak harekete geçirmeyi ve yurttaşların seçimlere ve siyasi süreçlere katılımını genişletmeyi amaçlar. Yurttaş örgütlerince bağımsız seçim gözleme ve izlemeyle ilgili hakların tanınmasıyla birlikte çeşitli yükümlülükler ortaya çıkar. Bu yükümlülüklerin çerçevesi, gözleme ve izleme örgütünce kabul edilen bağımsızlık yeminini içeren ve kabul edilecek bu davranış kurallarıyla belirlenebilecektir. Gözlemcilerin ve izlemcilerin hak ve yükümlülükleri bu davranış kuralları dışında ayrıca da düzenlenebilir.

Yurttaş Örgütlerince Bağımsız Seçim Gözleme ve İzleme için Küresel İlkeler Bildirgesini kabul eden örgüt ve ağlar, benzer davranış kurallarını düzenleyen kendi örgüt ya da ağlarının yürürlükteki ilkelerinin yanısıra bu Davranış Kurallarını imzalar ve ona uyar. Bu örgüt ve ağlar yönetici, çalışan, eğitmen, danışman, gözlemci ve izlemciler dahil tüm katılımcılarının bu davranış kurallarına veya örgüt ya da ağın kabul ettiği ve aynı içeriğe sahip kurallara bağlı kalacağını ve aşağıda yer alan Bağımsız Seçim Gözleme ve İzleme Yeminiyle içerik olarak benzer nitelikte bir yemine imza atacağını taahhüt eder.

Davranış Biçimleri

Bağımsız seçim gözleme ve izlemenin bu hedef ve amaçlarını gerçekleştirmek için her örgüt ve ağ gözleme ve izlemenin şu şekilde olacağını kabul eder:

1. Gözleme, izleme, seçmen eğitimi, seçim anketleri gibi seçime ilişkin her tür faaliyet bakımından siyasi anlamda tarafsız kalarak bir aday, siyasi parti, grup, hareket veya kamu görevine yönelen diğer kuruluşları destekleyen veya muhalefet eden bir kamusal beyanda bulunmaktan veya (kanunların, düzenleyici işlemlerin ve se-

çime ilişkin hakların partiler, adaylar veya halkoylaması grupları tarafından ihlal edildiğini raporlarken de dâhil olmak üzere) herhangi bir halkoylaması girişimini desteklemek ya da karşı çıkmaktan kaçınmak, siyasi rakipler veya çalışanları tarafından teklif edilebilecek çıkarları reddetmek veya yöneltilecek tehditleri dikkate almaksızın bağımsızlığa katı biçimde bağlı kalmak;

2. Gerçek anlamda demokratik seçim sürecini sağlayabilmek için kimin kazanacağına ya da kaybedeceğine bakmadan hükümetten bağımsız olarak çalışmak, baştan sona seçim döngüsünü ve ilgili siyasi ortamlarla seçim sürecinin çeşitli unsurlarını gözleyebilmek ve izleyebilmek için bağımsız ilkeler ışığında ulusal koşullara uygun en iyi uygulama, metodoloji ve teknikleri kullanmak ya da seçim sürecinin belirli unsurlarına özgü en iyi uygulama, metodoloji ve teknikleri uygulamak;

3. Şiddet yoluna başvurmama ilkesine katı biçimde bağlı kalarak seçim sürecine dâhil olan herkesi aynı şekilde davranmaya çağırarak ve seçim kaynaklı şiddet potansiyelini azaltmak için mümkün olan elverişli adımları atmak;

4. Demokratik seçimlerle ilgili olarak ülkenin anayasasına, yasalarına, düzenleyici işlemlerine ve uluslararası yükümlülüklerine saygı göstermek, seçimle ilgili haklara saygı gösterilmesini sağlamak ve seçimlere dâhil olan diğerlerini de aynı yönde davranmaya çağırarak;

5. Her düzeydeki bağımsız seçim idaresinin rolüne saygı göstermek, bağımsız seçim makamlarıyla işbirliği içinde çalışmaya özen göstererek hukuka aykırı ya da ölçsüz biçimde seçim idaresine müdahale etmemek ve bu makamlarla veya seçimlerin dürüstlüğüne ilişkin korumasıyla ilgili diğer uygun makamlarla verilen hukuka uygun talimatları yerine getirmek;

6. Oy pusulasının gizliliğine saygı gösterilmesi, kadınlar, gençler, yerliler, ulusal azınlık üyeleri, engelli ya da geleneksel olarak marjinalize edilmiş kişiler gibi hak sahipleri de dahil olmak üzere seçmenlerin ve muhtemel seçmenlerin özgürce, uygun olmayan ayrımcılığa, makul olmayan sınırlamalara, müdahalelere veya korkutmaya maruz kalmadan seçim yapabilmeleri, kayıt olmaktan oy vermeye kadar seçmenlerin seçim sürecinin diğer boyutlarında da yer alabilmesi için işlemlerin yeterince anlayabildikleri dillerde, siyasi rakipler arasında aydınlatılmış bir tercih yapabilmeleri için doğru bilgiye sahip olacak şekilde olmasına yardımcı olmak;

7. Siyasi rakiplerin yasal olarak tanınabilme, pusulada yer alma nitelikleri, seçmenlerin desteğini sağlamak üzere özgürce kampanya yapabileme, kamuya siyasi mesajlarını aktarabilme; örgütlenme, barışçıl gösteri ve hareket haklarını kullanma, seçim sürecinin bütün unsurlarını izleyebilme ve etkili başvuru yollarına yönelme ile kişisel güvenlik hakları bakımından uygun olmayan ayrımcılık veya makul olmayan diğer sınırlamalar olmaksızın seçilebilme haklarının kullanılabilmesine katı bir tarafsızlıkla yardımcı olmak;

8. Yurttaş Örgütlerince Yapılan Bağımsız Seçim Gözleme ve İzleme için Küresel İlkeler Beyannamesini kabul eden diğer bağımsız yurttaş örgütlerinden seçim gözlemci ve izlemcileriyle yakın işbirliği yapmak ve uluslararası gözlem heyetleriyle işbirliği içinde olmak;

9. Olumlu ve olumsuz yanlarıyla sürecin tarafsız ve doğru bir tablosunu çizilebilmek için önemli sorun alanı olan konularda ve sürecin olumlu yanlarında olayların doğ-

gulanmasına imkân verecek biçimde yeterli belgelemeyle tüm gözlem ve bulguları tarafsız, doğru ve zamanında raporlamak;

10. Bu Davranış Kurallarını anlayabilmeleri, ilişikteki yeminin anlamını idrak edip imzalayabilmeleri, bu Davranış Kurallarının standartlarına uygun rapor hazırlayabilmeleri için tüm gözlemci ve izlemciler için yüksek kaliteli yeterli eğitim sağlamak.

Davranışlarla ilgili bu on şart ulusal koşullara uygun olabilmesi için değiştirilebilir ya da ilaveler yapılabilir. Bireysel seçim gözlemci ve izlemcileri bu kuralları okumalı ve tartışmalı; Davranış Kurallarının hükümlerini kabul eden bağımsızlık yeminini imzalamalıdır.

Bu Davranış Kurallarının ihlal edildiğine ilişkin bir endişenin varlığı halinde kuralları kabul eden örgüt bir soruşturma yürütecektir. Eğer ciddi bir ihlalin gerçekleştiği tespit edilirse gözlemci/izlemcinin akreditasyonu iptal edilir ve ilgili örgütten ihraç edilir. Bu tür tespitlere yetkili makam, bu kuralları kabul eden örgütün yönetimince belirlenmelidir.

Bağımsız Seçim Gözlemciliği İlkesel ve Etik Beyan

Seçim Gözleminde aşağıdaki koşullara uyacağımı kabul ve beyan ederim;

Önümüzdeki seçim sürecinde bağımsız seçim gözlemcisi ya da izlemcisi olarak seçmen kaydı, aday nitelikleri, siyasi partilerin aday belirleme süreci, kampanya faaliyetleri, seçimlerin medyadaki yeri, oy ya da pusula sayımı ve listeleme süreci ya da diğer bağımsız izleme faaliyetlerinde gözlemek ve/veya izlemek üzere görev yapacağım. Bu görevi yürütürken seçmenlerin bu seçim ve/veya referandumda yapacakları tercihleri etkileyecek herhangi bir partizan davranışta bulunmayacağım, her düzeydeki bağımsız seçim idarelerinin rolüne saygı göstereceğim ve seçim ve/veya referandumun idaresine hiçbir zaman hukuka aykırı veya ölçüsüz biçimde müdahale etmeyeceğim.

Bir aday veya bir adayın, siyasi parti, grup, hareket ya da önümüzdeki seçimde kamu görevine yönelen diğer kuruluşların aktivisti ya da önümüzdeki referandumda destek veren ya da muhalefet eden bir aktivist değilim ve bu seçimde aday olmak niyetinde olmadığım gibi herhangi bir bağımsız seçim izleme veya gözleme örgütünü gelecekteki seçimlerdeki adaylığımı desteklemeye temel olarak kullanmayacağım.

Seçim sürecine ilişkin her tür faaliyette bağımsız kalarak, bir siyasi parti, grup, hareket ya da seçimde kamu görevine yönelen diğer kuruluşların aleyhine veya lehine kamusal beyanda bulunmayacağım gibi bir referandum girişimine destek veya muhalefet olmayacağım ve seçimdeki rakipler veya diğer görevlilerin önerdiği fayda veya yönelttiği tehditlerden etkilenmeyerek bağımsızlığımı katı biçimde koruyacağım.

Gerçek anlamda demokratik bir seçim süreci için kimin kaybedip kazandığına bakmaksızın –gizlilik içerisinde oy hakkımı kullanmak hariç- kamu görevine yönelenler veya halkoylamasında sunulan konularla ilgili kişisel görüşlerimi bir yana bırakarak demokratik süreci sağlayabilmek adına çalışacağım.

Seçim süreciyle ilgili herhangi bir çıkar çatışmam olmadığı gibi bağımsız seçim gözleme ve izleme faaliyetlerimi tarafsız, doğru ve zamanında yapmamı engelle-

yecek kişisel, siyasi, ekonomik veya başka türlü bir çatışmam olmasından kaçınacağım.

Bu Davranış Kuralları dâhil olmak üzere bağımsız seçim gözleme/izleme örgütünün yazılı talimatlarına (gözleme/izleme protokolleri, genelge ve kılavuzlar gibi) uyararak örgütün bütünlüğüne saygı duyacağım ve koruyacağım.

Bu konuda aksi yönde bir karar olmadıkça, seçim gözleme/izleme örgütü bir açıklama yapmadan önce gözlemlerimle ilgili medyaya ya da kamuoyuna kişisel yorum yapmaktan kaçınacağım.

Gerekli ulusal seçim gözleme ve izleme eğitimlerine katılacağım, eğitimlerde bahsedilen seçim mevzuatına ve ilgili diğer mevzuata aşına olmaya çabalayacağım; örgüt tarafından benimsenen metodolojiye bağlı kalacağım ve ulusal seçim gözleme ve izleme faaliyetlerinde elimden gelenin en iyisini yapacağım.

Bağımsız seçim gözlemci ve izlemcisi olarak gözlediğim her olayı olumsuz etkenlerin yanı sıra olumlu etkenleri de içerecek şekilde tarafsız ve doğru biçimde ve mümkün olan en kısa sürede raporlayacağım.

Bağımsız Seçim Gözlemci ve İzlemcileri için Davranış Kurallarını dikkatle okudum ve tam olarak anladığımı kabul ederim; kuralların amacı ve ilkelerine uygun davranmayı ve gerekleri doğrultusunda hareket etmeyi kabul ediyorum. Ayrıca bir seçim gözlemci ya da izlemcisi olarak, bağımsız seçim gözleme ve izleme faaliyetlerimi bağımsız, doğru ve zamanında yerine getirmemi engelleyecek bir çıkar çatışması içinde olursam veya bu Davranış Kurallarının gereklerine aykırı hareket edersem bu görevden ayrılacağımı beyan ederim.

İmza, Tarih
İsim

FORM 4:

SEÇME VE SEÇİLME HAKKI
İHLALLERİ VE AYRIMCILIK BAŞVURU FORMU

BAŞVURUDA BULUNANIN/FORMU DOLDURANIN

Adı Soyadı :

Adresi :

.....

.....

Telefon- email :

Başvuru Tarihi : __/__/____

Başvuranın Hak İhlaline

Uğrayan İle İlişkisi : Kendisi Aile Üyesi Eşi Olayın Tanığı
Vasisi

Başvuru Şekli : Şahsen Telefonla Mektup e mail

İHLALE UĞRAYANIN:

Adı-Soyadı :

Doğum Yeri ve Yılı :

Ana/Baba Adı :

Mesleği :

Adres / Telefon :

e mail :

Cinsiyeti : Erkek Kadın

Öğrenim Durumu : İlköğretim Ortaokul Lise

Y.Okul Master/Doktora Yok

İhlal Edilen Hak: (birden fazla seçenek işaretlenebilir)

Seçmen Olma/Kütüklere Kayıt Seçimlerle İlgili Bilgilenme Hakkı

Düşünce ve İfade Özgürlüğü Hakkı Toplantı ve Gösteri Hakkı

- Aday Olma Hakkı/ Kısıtlanma Oy Kullanmanın Engellenmesi
- Adalet Erişim Hakkı Eğitim Durumu
- Ayrımcılık Yasağı İhlali

Ayrımcılığa Uğradı İseniz Hangi Temelde?

- Etnik Dil Din/İnanç Cinsiyet
- Cinsiyet Kimliği Yaş Engellilik Eğitim

Diğer (lütfen belirtiniz)

Olayın Özeti:

(lütfen olayın özetini yazarken olayın tarihi, olayın meydana geldiği yer, hakkın hangi kurum ya da kişi tarafından ihlal edildiği, tanıkların olup olmadığına ilişkin bilgilere yer veriniz)

Varsa Olayla İlgili Destekleyici Dökümanlar:

- Seçmen Kartı Görüntü/ Fotoğraf Ses Kaydı
- Gazete Haberi Tanık İfadeleri İlgili Kurumun Resmi Yazısı
- Polis/ Jandarma Tutanağı

Diğer (Açıklayınız)

İhlale Uğrayan Tarafından Yapılan Girişimler:

(Lütfen başvurularınızın tarih ve, sayı, dosya numarası ve başvurunuzun 1 fotokopisini ekleyiniz)

- İnsan Hakları Kurulu Başvurusu
- Kamu Denetçiliği (Ombudsman) Başvuru
- TBMM İnsan Hakları Komisyonu'na Başvuru
- İlgili Kurum /Kuruluşa İtiraz Dilekçesi

Savcılıklara Suç Duyurusu

Adli Yargı Davası

İdari Yargı Davası

Başka STÖ'ye Başvuru

Diğer (lütfen Açıklayınız)

Başvurucunun Talebi:

(lütfen başvurunuzla ilgili olarak ne yapılmasını talep ettiğinizi belirtiniz)

İdari Başvuru Desteği Hukuksal Destek

Diğer (belirtiniz)

ÖNEMLİ

Kişisel bilgilerinizin yasal/ idari başvurularda, raporlarımızda veya basına açıklanmasını kabul eder misiniz:

Sadece Yasal/İdari Başvurularda Hepsinde Hiçbirinde

Başvurucunun İmzası: